

SULTAN İLAHİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Altı Aylık Hakemli Kısa Makale, Araştırma ve İnceleme Dergisi
Vol./Cilt: 2, Issue/Sayı: 2, ss. 143-167. December/Aralık 2024.

Hak, Hukuk ve Toplumsal Barış: Hz. Peygamber'in Farklı İnanç Gruplarıyla Münasebetleri*

Rights, Law, and Social Peace: The Prophet Muhammad's Relations with Different Religious Groups

Süleyman SARI¹

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Sarı, Süleyman. "Hak, Hukuk ve Toplumsal Barış: Hz. Peygamber'in Farklı İnanç Gruplarıyla Münasebetleri". *Sultan İlahiyat Araştırmaları Dergisi (SİAD)* 2/2 (Aralık 2024), 143-167. <https://zenodo.org/10.5281/zenodo.14559404>

CC BY-NC 4.0

Öz

İnsan, yeryüzüne halife olarak gönderilmiş ve bu yüksek sorumluluk, onu Allah'ın evi olan Kâbe'den daha üstün bir saygıya layık kılmıştır. Hz. Muhammed, Kâbe'yi tavaf ettiği bir sırada, insanın Allah katındaki değeri ve yeryüzündeki onuruna dikkat çekmiş, Veda Haccı'nda ise can, mal ve namus dokunulmazlığının korunmasının önemine vurgu yapmıştır. Bu kapsamda, bireyler arasında ırk, dil ve renk farkı gözetilmemesi gerektiğini ifade ederek, siyah bir bireyin beyaza, beyaz bir bireyin ise siyaha üstün olmadığını dikkat çekmiş ve üstünlüğün yalnızca takva ile yani Allah'a yakınlık derecesiyle ölçüldüğünü belirtmiştir. Hz. Peygamber, hayatı boyunca tüm insanları eşit kabul etmiş ve insanlık kardeşliği ilkesini yüceltmıştır. İnsanların, Âdem'in evlatları olmaları sebebiyle eşit olduğunu vurgulayarak, akrabalarına, komşularına ve farklı din ve milletlerden kişilere insani bir tutum sergilemiştir. Mekke döneminde, mazlumların haklarını savunarak adaletin yanında yer almış, Medine döneminde ise Evs ve Hazreç kabileleri arasındaki düşmanlıkları sona erdirip kardeşlik bağlarını güçlendirmiştir. Ayrıca, farklı inanç ve etnik kökenlere sahip topluluklarla Medine Sözleşmesi'ni imzalayarak çok kültürlü bir toplum düzeni tesis etmiştir. Bu uygulamalar, insan haklarının korunmasına dair İslâm'ın temel ilkelerinin, Hz. Peygamber'in yalnızca sözlerinde değil, fiili yaşamında ve toplumsal düzenlemelerinde de tezahür ettiğini göstermektedir. Bu çalışma, literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilmiş bir incelemedir. Araştırma, İslâm'ın insan haklarına dair öğretilerini ve Hz. Muhammed'in toplumsal ilişkilerdeki örnek rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, konuyla ilgili akademik eserler, dini metinler ve tarihsel kaynaklar üzerinde yapılan derinlemesine analizlerle İslâm'ın insan hakları anlayışı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Kardeşlik, Komşuluk, Saygı, İslâm, İnsan Hakları, Medine Sözleşmesi, Takva, Yahûdiler.

* Araştırma Makalesi / Research Article, Geliş Tarihi / Date Received: 15.11.2024, Kabul Tarihi / Date Accepted: 26.12.2024, Yayın Tarihi / Date Published: 31.12.2024.

¹ Dr., DİB. (Emekli), Ankara, TÜRKİYE. E-Mail: suleysar@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7572-5534>.

Öne Çıkanlar

- İnsanın Yeryüzündeki Değeri ve Saygı: İnsanoğlu, Allah'ın halifesi olarak yaratılmıştır ve bu yüksek sorumluluk, Kâbe'den daha fazla saygıyı hak etmektedir. Hz. Peygamber, Kâbe'yi tavafında bu gerçeği vurgulamıştır.
- Irk ve Renk Ayrımının Reddi: Hz. Muhammed (s.a.v.), vedâ haccında ırk, dil ve renk farklarını reddederek üstünlüğün sadece takva ile ölçülmesi gerektiğini belirtmiştir. Her birey eşittir ve üstünlük, insanın sorumluluklarını ne kadar yerine getirdiğiyle ilgilidir.
- Kardeşlik ve İnsanlık İlkesinin Öne Çıkması: Peygamber, tüm insanları Âdem'in evlatları olarak kabul etmiş ve ırk, dil, renk farkı gözetmeksizin insanlık kardeşliği ilkesini yaşamış, buna dair örnekler sunmuştur.
- Mazlumun Yanında Durmak, Zalimle Mücadele: Mekke'de zalime karşı mazlumun yanında durmuş, erdemli bir duruş sergilemiş, adaletin tesisi için çaba göstermiştir.
- Toplumda Barış ve Birlikteliğin Sağlanması: Medine'de Evs ve Hazreç kabileleri arasında kardeşlik bağları kurmuş, Yahûdî ve diğer Medine halklarıyla Medine Anlaşması'nı imzalayarak toplumda barış ve birliği tesis etmiştir.

Abstract

Human beings were sent to Earth as vicegerents, and this elevated responsibility has made them worthy of greater respect than even the Kaaba, the house of Allah. During his circumambulation of the Kaaba, Prophet Muhammad drew attention to the value of humans in the sight of Allah and their inherent dignity on Earth. In his Farewell Hajj, he emphasized the importance of safeguarding the sanctity of life, property, and honor. In this context, he stated that no individual should be superior to another based on race, language, or color, highlighting that a black person is not superior to a white person, nor is a white person superior to a black person. Superiority, he stressed, is measured only by piety, or closeness to Allah. Throughout his life, the Prophet Muhammad treated all humans as equals and exalted the principle of human brotherhood. He emphasized the equality of all people as descendants of Adam and exhibited humane conduct towards his relatives, neighbors, and individuals from different religions and nations. During the Meccan period, he stood by the oppressed and advocated for justice, while in Medina, he ended the hostilities between the Aws and Khazraj tribes and strengthened their bonds of brotherhood. Additionally, by signing the Constitution of Medina with communities of different beliefs and ethnic backgrounds, he established a multicultural social order. These practices demonstrate that the fundamental principles of Islam regarding human rights were not only reflected in the words of the Prophet Muhammad but also in his actions and societal arrangements. This study, conducted through a literature review methodology, aims to explore the teachings of Islam on human rights and the exemplary role of Prophet Muhammad in societal relations. In this context, an in-depth analysis of academic works, religious texts, and historical sources has been carried out to address the Islamic understanding of human rights.

Keywords: *Islamic Law, Brotherhood, Neighborliness, Respect, Islam, Human Rights, Constitution of Medina, Piety, Jews.*

Highlights

- The Value and Dignity of Human Beings on Earth: Human beings were created as Allah's vicegerents on Earth, and this high responsibility warrants more respect than the Kaaba itself. The Prophet Muhammad (PBUH) emphasized this truth during his Tawaf of the Kaaba.
- Rejection of Racial and Color Discrimination: Prophet Muhammad (PBUH), during his Farewell

Pilgrimage, rejected racial, linguistic, and color differences, stating that superiority is only measured by taqwa (God-consciousness). Every individual is equal, and superiority is determined by how well a person fulfills their responsibilities.

- The Principle of Brotherhood and Humanity: Prophet Muhammad (PBUH) considered all humans to be the children of Adam, living the principle of human brotherhood without regard to race, language, or color, and demonstrated this through numerous examples.
- Standing with the Oppressed, Fighting Against Injustice: In Mecca, he stood by the oppressed and exhibited moral integrity, striving for the establishment of justice and opposing tyranny.
- Establishing Peace and Unity in Society: In Medina, he fostered brotherhood between the Aws and Khazraj tribes, and through the signing of the Constitution of Medina with the Jewish and other inhabitants, he established peace and unity within the community.

1. Giriş

İnsan, Allah'ın meleklerle “yeryüzünde halife yaratacağım” buyurduğunda onların “orada kan dökcek ve bozgunculuk yapacak birini mi yaratacağın?”² şeklindeki sorusuyla işaret edilen, iki zıt özelliği bünyesinde barındıran bir varlık olarak tasvir edilmiştir. İnsanın, Allah'ın halifesi olma özelliği ve meleklerin ona secde etme emrinin verilmesi³ onun taşıdığı büyük değeri ifade ederken; yeryüzünde kan dökme ve fesat çıkarma eğilimi, tasvip edilmeyen bir yönünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Allahinsana “fücûr” (kötülük) ve “takva” (iyilik) gibi birbirine zıt özellikler ilham etmiş, kişinin kendisini arındırmasının kurtuluşa, bunu başaramamasının ise hüsrana yol açacağını⁴ bildirmiştir. Ayrıca, ölüm ve hayatın yaratılma hikmetinin, kimin “daha güzel ameller işleyeceğini”⁵ sınamaya yönelik bir imtihan olduğu vurgulanmıştır.

İnsanın, düşüncesi, inancı, ten rengi, dili, ırkı veya sosyal konumu fark etmeksizin saygınlığını korumak ve ona insanca bir yaklaşım sergilemek, Hz. Peygamber'in temel yöntemlerinden biri olmuştur. Ancak bu yaklaşım, bireyin şiddet ve zulüm gibi eylemlerden uzak durması koşuluyla sağlanmıştır. İnanan-inanmayan herkesi “Allah'ın kulu”⁶ hitabına mazhar gören Yüce Allah, Kur'an'da insanı, kendi ruhundan üflediği,⁷ tüm varlıkların isimlerini öğrettiği,⁸ diğer varlıklara üstün tuttuğu,⁹ emaneti yüklediği¹⁰ ve farklı renk ve dillerde yarattığı¹¹ bir varlık olarak tanıtır. Âlemlerin Rabbi olan Allah, tüm insanların sahibi, ilahı ve Rabbidir.¹² Allah insanı yaratınca Meleklerle ona secde emrini¹³ vermiştir. Namazda dünyanın dört bir cihetinden Kâbe'ye yönelen Müminler, hem Rablerine ibadet etmekte hem de Âdem için meleklerle verilen bu emri ifa ederek meleksi özellikler kazanmaktadırlar. “Namaz her türlü olumsuz uygulamalar ve

² el-Bakara 2/30.

³ el-Bakara 2/34; El-A'râf 7/11; el-İsrâ 17/61; el-Kehf 18/50; Tâhâ 20/116.

⁴ eş-Şems 91/8-10.

⁵ el-Mülk 67/2; Hûd 11/7.

⁶ el-A'râf 7/194; el-İnsân 76/6.

⁷ es-Secde 32 /9.

⁸ el-Bakara 2/31; er-Rahmân 55/2.

⁹ el-İsrâ 17/70.

¹⁰ el-Ahzâb 33/72.

¹¹ er-Rûm 30/22.

¹² el-Fâtîha 1/1, en-Nâs 114/1-3.

¹³ el-Bakara 2/34, el-A'râf 7/11, el-İsrâ 17/61, el-Kehf 18/50, Tâhâ 20/116.

kötülüklerden alıkoyar”¹⁴ hükmü debu sayede gerçekleşmiş olmaktadır. Allah insanlara adalet ve ihsanla (iyi ve güzel bir şekile) davranmalarını, akrabalık ilişkilerini sıkı tutarak onlara destek olmayı emretmiş, sözlü-fiili her çeşit kötülük ve azgınlıkları da yasaklayarak uzak durmalarını istemiştir.¹⁵

Allah Rasûlü insana verilen değeri birçok hadisinde dile getirmiştir: İnsanların”*tarağın dişleri gibi eşit*”¹⁶ olduğu, üstünlüğün ten reğinde değil, takvada olduğu,¹⁷ “*can, mal ve namus dokunulmazlıklarının*”¹⁸ bulunduğu, “*Mü’mine saygınının Kâbe’den üstün*”¹⁹ olduğu gibi temalara değinmiştir. Farklı inanç ve yaşam tarzlarına sahip insanlarla ilişkilerinde adalet ve saygı ilkelerine dayanarak hak ve hukukasaygı duymak, hem toplumsal uyumu hem de kişisel gelişimi destekleyen önemli bir davranış biçimidir. Bu ilişkilerde, herkesin farklı inançlarına, kültürlerine ve yaşam biçimlerine değer verildiği anlayışı benimsetilmiştir.

2. İnsanın Yaratılış Hikmeti

İnsanların yaratılış amaçlarından biri “*Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yarattım*”²⁰ âyetinde belirtildiği üzere kulluktur. Diğer bir amaç ise “*Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık...*”²¹ âyetinde ifade edilen teâruf (tanışıp kaynaşma) olgusudur. İbadetlerin her birinde bu iki temel unsur açıkça görülebilir.

Hz. Peygamber’in “*Selâmi aranızda yayınız*”,²² “*Tanıdığınıza tanımadığınıza selâm veriniz*”,²³ “*Hac Arafat’tır*”²⁴ ve “*Cemaatten ayrılmayınız*”²⁵ gibi hadisleri, ibadetlerin bireysel boyutunun yanı sıra toplumsal dayanışma ve kaynaşma fonksiyonuna da işaret etmektedir. Oruç, hac, zekât ve kurban²⁶ ibadeti de gibi ibadetler, takva temeline dayalı olup, bireyin Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirirken aynı zamanda maddi ve manevi desteklerle toplumsal dayanışmayı ve sosyal bağları güçlendirmesine vesile olmaktadır.

¹⁴ el-Ankebût 29/45.

¹⁵ en-Nahl 16/90.

¹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme el-Kudâî, *Müsnedü’ş-şihâb*, (Beyrût, y.y., 1986), 1/145, (No. 195).

¹⁷ Abdullâh b. Mübârek et-Türkî el-Mervezî, *el-Müsned*, thk. Subhî el-Bedrî, (Riyad: y.y., 1407), 146, (No. 239).

¹⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’ş-şahîh*, thk. Muhammed Nâsır, (Riyad: Dâru Turukî’n-necât, 1422), “İlim”, 9; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el-Câmi’u’ş-şahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-Arabî, ts.), “Kasâme”, 30.

¹⁹ Ebû Urve Ma’mër b. Râşid el-Basrî es-San’ânî, *el-Câmi’* (Abdürrezzâk es-San’ânî, *el-Muşannef* içinde, nşr. Habîbürrahmân el-A’zamî), (Beyrut: y.y., 1403/1983), 11/178, (No. 20260); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, (Riyad: y.y., 1981) “Fiten”, 2.

²⁰ ez-Zâriyât 51/56.

²¹ el-Hucurât 49/13.

²² Müslim, “İmân”, 93.

²³ Buhârî, “İmân”, 5.

²⁴ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd (Beyrut: Dâru’l-ğarbi’l-İslâmî, 1998), “Tefsîru’l-Kur’ân”, 3, (No. 2975).

²⁵ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnavud (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1416/1996.), 5/145, 232, 243, 370.

²⁶ el-Bakara 2/21, 183, 197; el-Hac 22/37.

“İnsan” kavramı dostluk, yakınlık, kaynaşma ve ahbaplık anlamlarını içeren ünsiyet kökünden türetilmiştir. İnsanların bir arada yaşamaya, tanışmaya ve karşılıklı etkileşimde bulunmaya olan ihtiyacının daha belirgin hale geldiği günümüzde, Allah Rasûlü'nün birlikte yaşama ve hoşgörü konusundaki örnekliliği, bu bağlamda ortaya çıkan hak ve hukuk prensipleriyle birlikte, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konu haline gelmiştir.

3. Teâruf ve Takva'nın Ana İlkeleri

İnsan yaratılışının hikmetleri anlatılırken insandan talep edilen hususun Allah'ı ve kullarını tanıma (teâruf) ve bunun için de sorumlukların bilincinde olunması (takva elbisesine bürünülmesi) gerektiği ifade edilmişti. İnsanların huzurlu ve mutlu bir yaşamı için bir takım hususlara riâyet etmesi gerekmektedir. Bu evrensel ilkeleri şöyle zikredebiliriz:

3.1. Barış (Sulh)

Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'e kadar gönderilen tüm peygamberlerin tebliğ ettiği dinin adı İslâm'dır. Allah Rasûlü bu dinin tamamlayıcısı olarak İslâm binasının son tuğlasını koymuştur.²⁷ Nitekim Allah Kur'ân-ı Kerîm'de en son indirdiği âyetlerin birinde şöyle buyurmaktadır: “Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve din olarak sizin için İslâm'ı seçtim”²⁸ Bu mesaj karşısında sahâbe, “Allah'ı Rab, İslâm'ı din ve Muhammed'i peygamber olarak gönül rızası ile kabul ettik”²⁹ ifadeleriyle teslimiyetlerini dile getirmiştir.

İslâm barış, güven ve emniyet anlamlarına gelmektedir. Tüm insanların ihtiyaç duyduğu en temel değer, özgürce ve kardeşçe bir yaşam sürme hakkıdır. Müslüman, elinden ve dilinden insanların emin olduğu;³⁰ Mü'min ise mal ve can güvenliğine zarar vermeyen kişidir.³¹ Bu yönleriyle İslâm dini ve Mü'minlerle Müslümanlar, barışın ve güvenin temsilcileridir. Onların davranışları, can, mal, namus ve neslin korunmasına vesile olacak şekilde emniyet sağlar. Barışın bozulduğu, huzursuzluk, kavga ve çatışmaların yaşandığı durumlarda, taraflar arasında barış ortamını yeniden tesis etmek ve ilişkileri düzeltmek, Müslümanların en önemli görevlerinden biridir. Bu sorumluluk, bireyler ve toplumlar arasında adalet, hoşgörü ve barışın temelini oluşturur. Kur'ân-ı Kerîm, “Ey iman edenler! Hep birlikte barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o, apaçık düşmanınızdır”³² buyruğuyla barışa sıkı sıkıya sarılmanın, insanı “barış yurdu Cennete”³³ götüren yol olduğunu bildirmektedir. Aynı şekilde, “Biz seni bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik”³⁴ âyetiyle, Hz. Muhammed'in tüm insanlığa gönderilmiş evrensel bir peygamber olduğu vurgulanmıştır. Bu mesaj, insanlığın barış ve huzur içinde yaşamasını teşvik eder. Kardeşler, eşler ve tüm insanlar arasında bir huzursuzluk, kavga

²⁷ Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî, (Mısır, Dâru Hecer, 1419/1999), 3/333, (No. 1894).

²⁸ el-Mâide 5/3.

²⁹ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Absî el-Kûfî (İbn Ebî Şeybe), *el-Müsned*, Riyad: y.y., 1997), 2/77, (No. 580).

³⁰ Buhârî, “İmân”, 3; Müslim, “İmân”, 65.

³¹ Tirmizî, “İmân”, 12; (No. 2627).

³² el-Bakara 2/208.

³³ el-En'âm 6/127; Yûnus 10/25.

³⁴ es-Sebe' 34/28.

ve savaş çıktığında barış ortamını sağlamak ve onların arasını ıslah edip barıştırmak, en önemli insanlık görevlerinden biridir.³⁵ Çünkü sulh en hayırlı iş³⁶ olarak kabul edilmekte ve ıslah ile barıştırmak, en değerli hizmetler arasında sayılmaktadır.

İslâm'ın öğretilerine göre, Mü'minler birbirinin kardeşi olup aralarında düşmanlık, buğz, nefret, sırt çevirme, kıskançlık ve arka planda iş çevirme gibi olumsuz davranışlar yasaklanmıştır; kişilerin, üç günden fazla dargın kalmamaları gerektiği³⁷ vurgulanmıştır. Kardeşine selâm vererek barış elini uzatan kişi, en hayırlı insan olarak kabul edilir.³⁸

Çatışma durumlarında uzlaşmacı bir yaklaşım benimsemek, İslâm'ın temel prensiplerinden biridir. Farklı inanç ve yaşam tarzları arasında anlaşmazlıklar doğabilir; bu gibi durumlarda, çatışmaları derinleştirmek yerine karşılıklı anlayışla orta yol bulunması, ilişkileri güçlendirir ve saygıyı korur. Uluslararası ilişkilerde de benzer şekilde, barışçıl diplomatik çalışmalar takdir edilmektedir. İnsanlar ve ülkeler arasındaki ilişkilerde, problemler karşılıklı anlayış ve diplomatik yollarla çözüme kavuşturulmalıdır.

3.2. Rahmet ve Merhamet

Allah Rasûlü'nü diğer peygamberlerden ayıran özelliklerden biri onun evrensellik yönüdür. Birçok sahâbîden³⁹ nakledilen hadiste Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Daha önceden hiçbir Peygambere verilmeyen beş şey bana verildi: (Bunlardan ilki) kızıl ve siyah renkli (tüm) insanlara gönderildim, hâlbuki bir Peygamber sadece kendi kavmine gönderilirdi...*”⁴⁰ “*Âlemlere rahmet*”⁴¹ olarak gönderilen Rasûlullah insanları sapkınlıktan, yanlış yollardan hidâyet ve doğru yola ulaştırmak, hak ile batılın arasını ayırabilecekleri nur saçan bir kandil, şahid, müjdeleyici, uyarıcı ve Allah yoluna bir davetçi olarak gönderilmiştir.⁴² Bu nedenlerle o, inanan-inanmayan herkesle doğrudan veya dolaylı bir münasebet halinde olmuştur.

Hz. Peygamber ehl-i Kitaptan önceki din mensuplarına da mesaj getirmiş ve onlara bir takım açıklamalar yapmak için görevlendirilmişti: “Ey ehl-i Kitab! Rasûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi. Birçok (kusurunuzu) da affediyor. Gerçekten size Allah'tan bir nûr, apaçık bir kitap geldi. Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.”⁴³ Kâfir, müşrik, münafık, Yahûdî,

³⁵ el-Hucurât 49/9-10.

³⁶ en-Nisâ 4/28.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, (Beirut: y.y., 1989), 144, (No. 398).

³⁸ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 145, (No. 399).

³⁹ Hz. Ali, Câbir b. Abdillâh, Huzeyfe, Ebû Zer, Ebû Mûsâ, Ebû Ümâme, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Amr, İbn Ömer, Ebû Saîd ve İbn Abbas (*Radıyallahü anhüm*) gibi sahâbîler.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/304 (No. 14198); a.mlf., *el-Müsned*, çev. ve thk. Rifat Oral, – Süleyman Sarı (Konya: Ensar Yayıncılık, 2003), 3/235-240 (No. 6/857-10/861); Buhârî, “Teyemmüm”, 1; “Salât”, 56; Müslim, *Mesâcid*, 3; Tirmizî, “Salât”, 119.

⁴¹ el-Enbiyâ 21/107.

⁴² el-Ahzâb 33/45-46.

⁴³ el-Mâide 5/15-16.

Hıristiyan her kim olursa olsun insanların hiçbirinden uzak kalmamış, irtibatını koparmamış ve ilişkilerini devam ettirmiştir.

Aslında Kur'ân'ın ifadesiyle; cahiliye bataklığına saplanmış kendi elleri ile karada ve denizde fitne ve fesadaneden olan insanlar⁴⁴ önceki dinlerin verdiği bilgilerden hareketle bir peygamberin geleceğini, oğullarını tanıdıkları gibi tüm özelliklerine vâkıf olduklarını net bir şekilde biliyorlardı.⁴⁵ İsminin "Ahmed" oluşu bile kendilerine müjdelendi.⁴⁶ Buna rağmen bir takım menfaat, makam ve şehvânî istek ve arzularının peşine düşerek ileri gelen imtiyazlı kişiler arasında saf tuttular. Kendisini "güvenilir Muhammed" olarak tanıyanlar bile karşı cepheye en ön saftla yer aldılar. "O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et..."⁴⁷ âyetinin mucibince, karşılarında affi tercih eden, yumuşak huylu, tatlı üsluplu bir peygamber buldular.

Hakikatte o, peygamber olmadan önce bile mazlumun safında yer aldı. Hılfu'l-fudûl (erdemliler akdi)⁴⁸ anlaşmasında zalimlere karşı mazlumun destekçisi olacağına söz verdi ve bu anlaşmaya ömrü boyunca sadık kaldı. İslâmiyet döneminde de böyle bir anlaşmaya çağrılrsa katılacağını bildirdi.⁴⁹ O birbirine merhametli davrananlara Allah'ın da Rahman ve Rahim sıfatı ile tecelli ederek merhamet edeceğini, yeryüzündekilere merhametle davrananlara gökyüzündeki varlıkların da merhametle davranacağını,⁵⁰ merhamet edene merhamet edileceğini, merhamet etmeyene de merhametle yaklaşılacağını⁵¹ ifade etmiştir.

3.3. Saygı ve Hoşgörü Gösterme

Hz. İbrâhim ve Hz. İsmail'in temellerini yükselttiği,⁵² yeryüzünün ilk mabedi olan Kâbe⁵³ insanlık için büyük bir kutsiyeti temsil eder. Ancak, Allah katında bundan da değerli ve saygın olan varlık, Allah'ın yarattığı insandır.⁵⁴ İnsan, hangi inançtan veya yaşam tarzından olursa olsun, saygıyı hak eden bir varlıktır.

Farklı inanışlara sahip olmak, bireylerin özgür iradelerine dayanan bir tercihtir ve bu tercihlere saygı göstermek, toplumsal barış ve huzurun temelini oluşturur. Hoşgörü, yalnızca farklılıkları kabul etmekle sınırlı kalmayıp bu farklılıkları bir zenginlik olarak görmeyi, bireyler arasında anlayış ve saygıyı teşvik etmeyi gerektirir. Toplumun çeşitliliğini bir değer olarak benimsemek,

⁴⁴ er-Rûm 30/41.

⁴⁵ el-Bakara 2/146; el-En'âm 6/20.

⁴⁶ es-Sâf 61/6.

⁴⁷ Âl-i İmrân 3/159.

⁴⁸ Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî (İbn Hibbân), *es-Sahîh*, thk. Şuayb el-Arnâvût, (Beyrut, y.y., 1988), 10/216, (No. 4374).

⁴⁹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Kitâbü's-Süneni'l-kebir*, (Beyrut: y.y., ts.), 6/367; Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer ed-Dımaşkî (İbn Kesîr), *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (b.y.: Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî, 1988), 2/291, 293.

⁵⁰ Ebû Bekr Abdullâh b. ez-Zübeyr b. İsâ el-Kuraşî el-Esedî el-Mekkî (el-Humeydî), *el-Müsned*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, (Beyrut: y.y., ts.), 1/503, (No. 602).

⁵¹ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, 11/298, (No. 20589).

⁵² el-Bakara 2/127.

⁵³ Âl-i İmrân 3/96.

⁵⁴ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, 11/178, (No. 20260); İbn Mâce, "Fiten", 2.

sağlıklı bir iletişim ve ortak yaşam kültürü inşa etmek için vazgeçilmezdir. İslâm ahlâkında, bireylerin birbirini bir ayna⁵⁵ gibi görerek hataları öncelikle kendi nefsinde araması ve kardeşine saygıda kusur etmemesi esastır. Mümin, başkasının ayıp ve kusurlarını örtmekte bir gece karanlığı gibi olmalı ve bunun sonucunda Allah'ın hem dünyada hem de ahirette kendi kusurlarını örteceğini⁵⁶ bilerek hareket etmelidir. Kardeşine karşı güleryüzlü olmak ve tebessüm etmek, sadaka vermekle⁵⁷ eşdeğer bir sevap kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Mevlânâ (ö. 672/1273), insan ilişkilerinde gülümsemenin önemine dair anlamlı bir benzetme yaparak, gülümsemeyi çatlamış bir narın içindeki tatlılık ve letafeti dışarı vurmasına benzetmiştir. O şöyle demektedir:

“Nar alacaksan gülen nar al da gülüşü tanesinden haber versin.

Ne kutludur onun gülüşü ki can kutusundaki inci gibi ağzından gönlü görünür.”⁵⁸

Bu dizelerde, gülümsemenin sadece dışsal bir ifade değil, aynı zamanda kişinin içindeki incelik ve saf duyguların dışı vurumunu simgelediği anlatılmaktadır. Bu anlayış, bireylerin içlerindeki güzelliği ve sevgiyi tebessümleriyle dışı vurması gerektiğini öğütlemekte ve toplumsal huzur için bir rehber niteliği taşımaktadır.

3.4. Önyargılardan Kaçınma

Bir bireyin inancı ya da yaşam tarzı hakkında varsayımlarda bulunmak ve önyargılara dayalı davranışlar sergilemek yanlış anlaşılmalara yol açabilir. Önyargıları bırakmak, daha sağlıklı ilişkiler kurmayı sağlar ve her iki tarafın da birbirini tanımasına imkân tanır. İslâm, bireylerin başkalarına karşı iyi niyet, samimiyet, hüsn-i zan ve halisane davranışlar sergilemesini öğütlemekte, böylece iç güzelliğin toplumsal ilişkilerde yansımaları teşvik etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm bu konuda şu ilkeyi ortaya koyar: “Zannın çoğundan sakının, çünkü zannın bir kısmı günahtır.”⁵⁹ Kulak, göz ve kalbin her birinin sorumluluk taşıdığı unutulmamalı ve bilinmeyen konular hakkında gereksiz bir şekilde araştırma ve takipte bulunulmamalıdır.⁶⁰ İnsan, kirâmen kâtibîn (iyi ve kötü amelleri kaydeden melekler), hafaza (koruyucu) ve gözcü meleklerinsürekli kendisiyle birlikte olduğunu hatırlamalıdır;⁶¹ zira bu melekler, her şeyi kayıt altına almaktadır.⁶² Bu bağlamda, Hz. Peygamber hadîs-i şerîflerinde şu uyarıyı yapmıştır: “Sizi zandan sakındırıyorum; kötü zandan kaçının. Çünkü kötü zan, yalanın en büyüğüdür.”⁶³ Aynı zamanda şu irşatta da bulunmuştur: “Şu üç özelliği kendisinde bulunduran bir kimse, kalbinde asla kin, hainlik ve husumet taşımaz: Allah için (gösteriş ve riyadan uzak bir şekilde) samimi ve ve

⁵⁵ Ebû Muhammed Abdullâh b. Vehb el-Mısırî, *el-Câmi'*, (b.y., Dâru'l-vefâ, 2005), s. 300, 342, (No. 203, 237).

⁵⁶ Buhârî, “Mezâlim”, 4.

⁵⁷ Tirmizî, “Birr”, 36.

⁵⁸ Celâlüddîn er-Rûmî (Mevlânâ), *Mesnevî*, 6 cilt, trc. Derya Örs - - Hicabi Kırlangıç, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2022, 1/78, beyit no: 719-720.

⁵⁹ el-Hucurât 49/12.

⁶⁰ el-İsrâ 17/36.

⁶¹ Kâf 50/17-18.

⁶² el-En'âm 6/59.

⁶³ Buhârî, “Nikâh”, 45.

güvenilir olmak, Müslüman kardeşlerine karşı samimi ve güvenilir olmak, düşüncede ve amelde birlik içinde hareket etmek.”⁶⁴ Hz. Peygamber biat alırken tüm Müslümanlara karşı samimi, içten ve dürüstçe davranılması şartını koşturmuştur.⁶⁵

Bu öğütler, bireyin düşüncelerinde ve davranışlarında dürüst, samimi ve sorumluluk sahibi bir tutum sergilemesinin önemini vurgulamaktadır. Bu durum, sadece Müslümanlara karşı takınılması gereken tutumu yansıtmamaktadır. Aynı zamanda Ehl-i Kitâptan Yahûdî ve Hıristiyanları, Müşrikleri ve belli bir inanca sahip olmayan kişileri de kapsamaktadır. Bu kişilerin en azından Müellefe-i kulûb (kalpleri İslâma ısındırılacak kişiler) kapsamında değerlendirilebilmeleri önem arz etmektedir. Onlara karşı kusursuz, içten, samimi ve dürüst davranılması, gönüllerinin yumuşamasına ve Müslüman olmalarına sebep olabilecektir. İslâm inancına göre; Müslüman olmayan bir kişinin Müslüman kardeşi sayesinde dine girmesi, dünya ve içindeki tüm nimetlerden ve çok kıymetli mallardan⁶⁶ daha değerli kabul edilmektedir.

3.5. Eşitlik ve Adâlet İlkesi

Adâlet, insanî ilişkilerinde temel bir ilke olarak benimsenmelidir. Hiç kimse inancı veya yaşam tarzı nedeniyle ayrıcalıklı bir konuma getirilmemeli ya da dezavantajlı duruma düşürülmemelidir. Adaletin sağlanması, her bireyin haklarına saygı gösterilmesi ve kişisel özgürlüklerin korunması açısından hayati önem taşır. Bu bağlamda, tüm bireyler ırk, cinsiyet, din veya inanç farkı gözetilmeksizin tanınan hak ve özgürlüklerden eşit şekilde yararlanma hakkına sahiptir. Kur'ân-ı Kerîm, adâletle hükmetmeyi⁶⁷ ve âdil davranmayı emretmiş, âdil kimseleri Allah'ın sevdiğini bildirmiştir.⁶⁸ Hz. Peygamber de adaletin önemine dikkat çekmiş ve “Adil devlet başkanı, arşın gölgesinde gölgelenecek yedi sınıftan biridir”⁶⁹ buyurarak âdil yönetimin yüksek değerini vurgulamıştır. Ayrıca, kendi hayatında adâlet ve eşitlik ilkelerini titizlikle uygulamış, özellikle eşleri arasında adâletli ve eşit davranma hususunda birçok örnek sergilemiştir. Bu öğretiler, adaletin toplumsal düzenin temel taşı olduğunu ve bireyler arasında hakkaniyetin tesis edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.6. Empati Kurarak Anlamaya Çalışma

Karşılıklı empati, farklı inanç ve yaşam tarzlarına sahip bireylerle kurulacak ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır. Empati, başkalarının duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini anlamaya yönelik bilinçli bir çaba olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, diğer bireylerin karşılaştıkları zorlukları, düşünsel çerçevelerini ve dünyaya bakış açılarını daha derinlemesine kavramamıza olanak sağlamaktadır.

⁶⁴ İbn Mâce, “Mukaddime”, 18.

⁶⁵ Buhârî, “İmân”, 42.

⁶⁶ Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi, (Kahire: el-Mektebü'l-İslâmî, 1405/1984), 6/152, (No. 5818).

⁶⁷ en-Nisâ 4/58; en-Nahl 16/90.

⁶⁸ el-Hucurât 49/9.

⁶⁹ Buhârî, “Hudûd”, 19.

Hız. Âişe annemize atılan iftira (ifk) hadisesinde Ebû Eyyûb el-Ensârî ve eşinin sergilediği tutum, empatiye dayalı davranışın güzel bir örneğidir: “Ey Ümme Eyyûb! Sen böyle bir şeyi yapabilir miydin? (Yapamazsın,) O halde Âişe senden daha değerli biridir ki o asla yapmaz,” diyerek empati yoluyla doğru bir değerlendirme yapmışlardır. Bu örnek olay, insanlara yönelik değerlendirmelerde temel bir ölçüyü de ortaya koymaktadır: “Zannı, kendinle kıyaslamak suretiyle besle.”⁷⁰ Bu anlayış, önyargıları önlemeye ve kişiler arası ilişkilerde daha âdil ve anlayışlı bir yaklaşım geliştirmeye yardımcı olacaktır.

3.7. Kişisel Sınırların Farkında Olma

Her bireyin kişisel sınırlarına saygı göstermek, bireylerin kendilerini güvende ve saygıdeğer hissetmeleri için önemlidir. Kişisel sınırlara müdahale etmeksizin bireylerin özgürlüklerine riâyet etmek, sağlıklı ve sürdürülebilir ilişkilerin temel unsurlarından biridir.

Ebû Hüreyre kendisinin çokça hadis ezberlediğini fakat hadisleri yazma izninin Abdullah b. Amr b. el-Âs için verildiğini ifade eder. Kendisinin bu durumunun sahâbe tarafından eleştirildiğini bildiği için arkadaşlarına sitemini şöyle dile getirir: Ensâr kendi mal ve mülklerinde tarım vb. işleri ile Muhâcirlere çarşı pazarda ticaretle meşgulken kendisinin karın tokluğuna mescidde kalıp ilimden istifade yolunu tercih ettiğini söyleyerek hadisleri unutmaması için Allah Rasûlünün özel duasını aldığını belirtmiştir.⁷¹ Abdullah b. Amr b. el-Âs ise sahâbenin, Allah Rasûlünün bir insan olması nedeniyle öfkeli iken de bir şeyler söyleyebileceğini kendisine hatırlatarak Rasullahın ağzından sadır olan her şeyi yazmaması gerektiğini söylemişlerdi. Bu durumu Hz. Peygamber’e şikâyet ettiğinde o, yazmaya devam etmesi gerektiğini, peygamberin ağzından haktan başka bir cümlenin çıkmayacağını ifade etmiştir.⁷² Bu örneklerde bir sahâbînin hadis yazma, diğerinin de çokça hadis nakli ile temayüz ettiği ve bunun onur duyulacak bir özellik olması gerekirken kişisel sınırlara dikkat edilmemesinden dolayı rahatsızlıkları dile getirilmiştir. Üsve-i hasene (en güzel örnek) olan Rasûlullah ise onların mesuliyetleri ve üstlendikleri bu ulvi görevi destekleyerek onlara karşı gayet olumlu bir davranış sergilemiş ve özel davranmıştır.

Bu tür yaklaşımlar, toplumsal uyumun güçlenmesine, güven toplumunun oluşmasına ve karşılıklı anlayışın tesis edilmesine katkıda bulunur. Ayrıca bireylerin istek, arzu ve başarı heyecanını arttırmaktadır.

3.8. Fikirlerin ve Düşüncelerin Paylaşımında Denge

Farklı düşüncelerin paylaşıldığı ortamlarda saygılı bir dil kullanmak ve muhatabın görüşlerini yargılamaksızın dinlemek büyük bir öneme sahiptir. Tartışma sırasında baskıcı veya küçümseyici bir üslup kullanmaktan kaçınılmalı ve fikir çeşitliliğine açıklık gösterilmelidir. Bu

⁷⁰ İshâk b. İbrâhîm el-Mervezî (İbn Râhûye), *el-Müsned*, thk. Abdulğafûr b. Abdülhak el-Belûsî, (Medine: y.y., 1991), 3/978; Ebû Zeyd Ömer en-Nümeyrî el-Basrî (İbn Şebbe), *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, thk. Fehîm Muhammed Şeltût, (b.y.: y.y., 1399), 1/335; Hüseyin Algül, *İslâm Târîhi*, (İstanbul, Gonca Yayınevi, 1986), 1/435-436.

⁷¹ Buhârî, “İlim”, 40, 43.

⁷² Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbûrî (Hâkim), *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*, (Beyrut: y.y., 1990), 1/187.

yaklaşım, sağlıklı bir iletişim ortamının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede, her bireyin düşünce özgürlüğüne sahip olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kur'ân'da birçok âyet insanları, düşünmeye, tefekküre ve akletmeye yönlendirmektedir.⁷³ İslâm şûrâ ve istişâre⁷⁴ de büyük önem vermiştir. İnsanlar özgürce fikirlerini söyleyerek hem topluma yararlı bir insan olacak hem de faaliyetlere katkı sağlamamış olacaktırlar. Allah Rasûlü de ashabını düşünce ve fikirlerini alır, onlarla özellikle hurma aşılama⁷⁵ ve savaş stratejileri⁷⁶ noktasında istişarelerde bulunurdu.

4. Farklı İnanç Grupları İle İlişkiler

İnsanlar, kendilerine vahiy getiren peygamberlerin öğretilerini takip ettikleri gibi, zamanla bu öğretileri tahrif ederek dini inanışlarını değişikliğe uğratmış ve bu anlayışı kuşaktan kuşağa bir miras gibi aktarmışlardır. Bu durumun bir sonucu olarak yeryüzünde farklı dinlere mensup birçok topluluk ortaya çıkmıştır. İslâm, bozulmuş ve istikametinden sapmış dini yaşayışlara rehberlik eden, insanlığı karanlıktan aydınlığa, batıldan hakka ulaştıran bir hidâyet kaynağı olarak aydınlatıcı bir misyon üstlenmiştir. Bu bölümde Müslümanların, farklı inanç gruplarıyla olan ilişkilerine, Hz. Peygamber'in hayatından örneklerle açıklık getireceğiz.

4.1. Müşriklerle İlişkileri

Hz. Peygamber Müşriklerle ilişkilerini belli bir düzeyde sürdürmüştür. “*Kalk ve uyar,*”⁷⁷ “*Yakın akrabalarını uyar,*”⁷⁸ emrini alır almaz İslâmı tebliğ görevini önce yakın akrabası olan müşriklere yapmıştı. Safa tepesinde akrabalarını toplayarak “*Kendinizi ateşten kurtarın*”⁷⁹ diye seslendi. Kurulan (Ukaz, Zülmecâz, Micenne gibi) panayırarda, Mekke'ye gelen hacılara ve tacirlere bıkmadan usanmadan İslâm'ı anlattı. Gizli ve açıktan yaptığı davetlerde kısa zamanda birçok kişi İslâm'la müşerref oldu.

Henüz hac farz olmadan önce Mekke döneminde, Medine'den gelen hacılara Mina sınırında bulunan Akabe mevkiinde “*Ben âlemlerin Rabbi'ne inananların ilki olmakla, Allah'a samimice kulluk etmekle, müşrik olmamakla emrolundum*”⁸⁰ diyerek onları kurtuluşa çağırdı ve biat alarak Medinelilerin İslâmı tanımasını sağladı.

Tüm Müşriklere karşı İslâm'ı tebliğ görevinin bulunduğunu,⁸¹ muhataplarından olumsuz bir tavırla karşılaşırsa bile aldırış etmemesi ve onlardan yüz çevirmesini yeterli olacak vahiyle

⁷³ el-Bakara 2/44, 73, 76, 219, 242, 266; el-En'âm 6/50.

⁷⁴ eş-Şûrâ 42/32; el-Bakara 2/233, Âl-i İmrân 3/159.

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/162; Müslim, “Fezâil”, 139.

⁷⁶ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik el-Mısrî (İbn Hişâm), *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ, (Beyrut: y.y., 2006), 1-2/548-549; 3-4/191-192.

⁷⁷ el-Müddessir 74/2.

⁷⁸ eş-Şuarâ 26/214.

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/333, 360, 519; Müslim, “İmân”, 348.

⁸⁰ el-En'âm 6/14, 163; Yûnus 10/72, 104; er-Ra'd 13/36; en-Neml 27/91; ez-Zümer 39/11-12; el-Mü'min 40/66.

⁸¹ el-Hicr 15/94.

kendisine iletildi.⁸² Gerektiğinde onlara zaman tanınması⁸³ veya affetmesi, zaman zaman örf'e göre muamele etmesi, yine de cahillik ederlerse yüz çevirmesi gerektiği Allah tarafından kendisine bildirildi.⁸⁴

Her türlü alay, eza, cefa, işkence, yakışsız ve incitici sözlere muhatap olan Allah Rasûlü, vatanından hicretetmek mecburiyetinde bırakıldığında bile Müşriklere karşı şiddetten uzak durmaya çalıştı. “Size savaş açanlara karşı siz de savaşın,”⁸⁵ emri gelene kadar onların tahriklerine sabretti. Yollarına saçılan dikenden, namazda iken üzerine bırakılan hayvan işkembesine varıncaya dek yapılan tüm işkenceler karşısında “Allah’ım! Kureyş’i sana havale ediyorum”⁸⁶ diyerek, her zaman sabır yolunu seçti ve ashabına da bunu öğütledi. Müşriklerle yaptığı savaşları da vatanı Medine’yi savunmaktan öte geçmedi. Bedir, Uhud ve Hendek savaşları Medine içi veya çevresinde olan bölgelerdir. Hudeybiye barış anlaşması ile Müşriklerle iyi geçinmenin yollarını aramış, fakat yine de onların hainlikleri ile karşılaşmıştır. Bu durumu Kur’ân şöyle ifade eder:

“Allah ve Rasûlü’nden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar! (Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah’ı aciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir. Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Rasûlünden insanlara bir bildiridir: Allah ve Rasûlü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah’ı aciz bırakacak değilsiniz. (Ey Muhammed)! Okâfirlere elem verici bir azabı müjdele! Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden (antlaşma şartlarına uyan) hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar (bu hükmün dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız. Allah (haksızlıktan) sakınanları sever.”⁸⁷ Bu âyetlerleanlaşmaya uymayanlara bir ihtar verilmiştir. Anlaşma maddelerine uyan, sorumluluğunun bilincinde olanlar ise bunun dışında bırakılmıştır.

Hz. Peygamber Tâif’e gittiğinde kendisini taşıyan müşrikler için “onlar bilmeyen bir topluluktur,” şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. Benzer şekilde Mekke’nin fethisirasınındakendisine ve ashabına uzun yıllar boyunca zulmedenlere karşı Yusuf’un kardeşlerini affedişini hatırlatarak “Bugün siz serbestsiniz,”⁸⁸ ifadesi ile affedici tavrını ortaya koymuştur.

Bununla beraber Kur’ân-ı Kerîm’de, Allah’a ve O’nun dinine açıkça düşmanlık edenlere sevgi gösterilmemesi ve onlarla dostane ilişkiler kurulmaması emredilmiştir. Bu ilke, Müslümanların değerlerini ve inançlarını koruma sorumluluğuyla ilişkilidir. Nitekim ilgili âyette şöyle buyrulmaktadır:

⁸² el-En’âm 6/106.

⁸³ es-Secde 32 /30.

⁸⁴ el-A’râf 7/199.

⁸⁵ el-Bakara 2/190.

⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/393, 397; Buhârî, “Cizye”, 20; Müslim, “Cihâd”, 107-108.

⁸⁷ et-Tevbe 9/1-7.

⁸⁸ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kebir*, 9/118.

“Ey iman edenler, Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göstererek, gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar size gelen Hakkı, gerçeği inkâr etmişlerdir. Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Rasûlü'nü de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben, sizin gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilirim. İçinizden kim bunu yaparsa, şüphesiz ki dosdoğru yoldan sapmış olur.”⁸⁹

Hz. Ali'den (ö. 40/661) rivâyette o şöyle anlatıyor: Rasûlullah (s.a.s.) benimle birlikte Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656) ve Mikdâd b. Amr (el-Esved)'i (ö. 33/653) Medine'ye yakın bir yere göndererek şöyle buyurdu:

“*Ravdatu Hâh denilen yere gidin; orada bir kadın (Ebu Amr b. Suheyb'in cariyesi Sârra) bulacaksınız, yanında bir mektup var. O mektubu kadından alıp bana getiriniz.*” Atlara binerek Ravzatu Hâh'a vardık. Gerçekten de orada bir kadın bulduk. Kadına: “Sakladığın mektubu ver,” dedik. O da yanında gizlediği bir mektubun olmadığını söyledi. Biz de: “Mektubu vermezse elbiselerini soyup çıkartırız,” deyince kadın, saç örgüsü arasında gizlediği mektubu çıkartıp vermek durumunda kaldı. Mektubu ondan alarak Hz. Peygamber'e getirip teslim ettik. Mektup okununca Hâtîb b. Ebî Beltea'nın (ö. 30/650) Mekke'deki tanıdığı müşrikleri uyarı için yazılmıştı. Hz. Peygamber'in Mekke'ye doğru hareket edip fethetmek amacıyla bir takım hazırlıklardan haber veriyordu. Hz. Peygamber: “*Bu nedir ey Hâtîb?*” diye sordu. Hâtîb: “Benim hakkımda hüküm vermede acele etme ey Allah'ın elçisi. Ben Kureyş'tenim, fakat onlarla nesep bağım, akrabalığım yok, fakatyanımdaki muhacirlerin Mekke'dekilerle akrabalıkları var. Bu akrabalık bağıyla Mekke'deki ailelerini ve mallarını korurlar. İstedim ki nesep yoluyla kaçırdığımı onlara böyle bir iyilik yaparak telâfi edeyim de benimle olan akrabalık yerine geçsin. Bunu İslâm'dan sonra küfre razı olduğumdan veya dinimden döndüğüm için yapmadım.” dedi. Hz. Peygamber: “*O muhakkak ki size doğruyu söylemiştir,*” buyurdu. Hz. Ömer (ö. 23/644): “Ey Allah'ın elçisi, bana fırsat ver, şu münafığın boynunu vurayım,” dese de: “*O, Bedir'de bulunmuştur. Allah Bedir ehli için: “Dilediğinizi işleyin, muhakkak ki sizi başışladım,*” buyurmuştur. Hz. Ömer, onun hakkında şu âyetin⁹⁰ indiğini belirtmiştir: “*Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Onlar size gelen Hakkı inkâr etmişken onlara sevgi gösteriyorsunuz...*”⁹¹

Abdullah b. Zübeyr b. Avvam (ö. 73/692) Hz. Ebû Bekr'in (ö. 13/634) kızı ve annesi Esmâ'dan (ö. 73/692) naklettiğine göre Hz. Ebû Bekr'in cahiliye döneminde boşadığı müşrik annesi Kuteyle bt. Abduluzâ, Kureyş'in Hz. Peygamber ile yaptığı Hudeybiye barış anlaşması döneminde kızının özlemiyle küpe, peynir, yağ gibi bazı hediyelerle ziyaretine gelmişti. Sila-i rahim için annesini evine kabul edip edemeyeceğini Allah'ın Rasûlü'ne (s.a.s.) sorunca “*Evet, anneni kabul et, evinde ağırla,*”cevabını aldı. Allah annesi hakkında: “Sizinle din hususunda savaşmamış ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilikten ve onlara adaletle muamele etmenizden Allah sizi men etmez...”⁹² âyetini indirdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.s.) ona, annesinin hediyelerini kabul etmesini ve evine girmesine de izin vermesini emretmiştir.⁹³ İslâm tarihindeki önemli olaylardan biri olan bu hadise, aile bağlarının koparılmaması aksine korunması ve inanç

⁸⁹ el-Mümtehine 60/1.

⁹⁰ el-Mümtehine 60/1.

⁹¹ Buhârî, “Cihâd”, 139; “Meğâzî”, 8, 44; Müslim, “Fezâilü's-sahâbe”, 161.

⁹² el-Mümtehine 60/8.

⁹³ Buhârî, “Edeb”, 7; Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsne'd*, 3/209; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 4/5.

farklılıklarına rağmen akrabalarla ilişkilerin adalet ve iyilik temelinde sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hz. Peygamber'in bu yaklaşımı, İslâm'ın insanî değerler üzerine kurulu evrensel mesajını yansıtmaktadır.

4.2. Yahûdîlerle İlişkiler

Müslümanların Yahûdîlerle ilişkileri, özellikle Medine'ye hicretin ardından sistemli bir şekilde başlamış, bu ilişkiler İslâm toplumunun şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hicretten önce Yahûdîler, her yıl kurulan panayırlara katılmak için ticaret amacıyla Mekke'ye gelip giderlerdi. Hicaz bölgesinde, özellikle Medine, Taif, Fedek ve Hayber gibi şehirlerde yerleşik olan Yahûdîler, sağlam kalelerde yaşamakta, tarım, zanaatkârlık, ticaret ve faizcilikle uğraşarak ekonomik açıdan önemli bir güç haline gelmişlerdi. Medine'de yaşayan Yahûdî grupları arasında Benî Kaynukâ, Benî Nadîr ve Benî Kureyzâ kabileleri öne çıkıyordu.

Benî Kaynukâ Hazrec kabilesiyle, Benî Kureyzâ ise Evs kabilesiyle ittifak yaparak bölgedeki güç dengesinde yerlerini almışlardı. Yahûdîler bu ittifakları kullanarak Arap kabileleri arasında düşmanlık tohumları ekmiş, Evs ve Hazrec'i birbirine karşı kışkırtarak zayıflatmayı amaçlamışlardı. Bu strateji, kabileler arasında kanlı savaflara sebep olmuş ve Yahûdîlerin bölgede hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

Hız. Peygamber, Medine'ye hicret eder etmez ilk olarak Ensar ile Muhacirleri kardeş ilan ederek İslâm toplumu içinde birlik ve beraberliği sağlamıştır. Ardından, Medine'de yaşayan tüm kesimlerle bir vatandaşlık anlaşması olan (47 maddelik) Medine Vesikası imzalamıştır. Bu belge, Medine'deki sosyal düzeni tesis etmek, farklı inanç gruplarının bir arada barış içinde yaşamasını sağlamak ve dış düşmanlara karşı ortak bir savunma mekanizması oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

Medine Vesikası'nın ana maddeleri şunlardır:

“Müslümanlar ve Yahûdîler, kendi dinlerinde serbest olacak ve din özgürlüğü korunacaktır.

Taraflar birbirine saygı gösterecek, birbirine saldırmayacak ve ibadet özgürlüğüne riâyet edeceklerdir.

Medine'ye yapılacak dış saldırılara karşı Müslümanlar ve Yahûdîler birlikte savunma yapacaktır.

Taraflardan biri üçüncü bir düşmanla savafla girerse, diğer taraf ona yardım edecek ve yapılacak barış anlaşmalarını tanıyacaktır.

Taraflardan hiçbiri, Kureyşlilere destek sağlamayacak ve suçluları gizlemeyecektir.

Müslümanlar ve Yahûdîler arasında çıkabilecek her türlü anlaşmazlıkta Hız. Peygamber hakemlik yapacaktır.”⁹⁴

Bu anlaşma, Medine toplumunun farklı din ve etnik gruplarının bir arada uyum içinde yaşamasını sağlayacak bir hukuk ve iş birliği zemini oluşturmuştur. Ancak zamanla Yahûdî kabilelerinden bazılarının anlaşmaya uymayarak ihanet etmeleri, ilişkilerde gerginliklere yol

⁹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1-2/501-504; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâiku's-siyâsiyye*, (Beyrut: y.y., 1983), 57-58.

açmıştır. Buna rağmen, Medine Vesikası, dinî hoşgörü ve sosyal adaletin tarihî bir örneği olarak önemini korumuştur.

Tevrat'ta, gelecek son peygamberin özelliklerine yer verilerek onun Beşir ve Nezir (müjdeleyici ve uyarıcı) oluşu, sert ve kaba olmadığı, çarşı ve pazarda bağırmediği, kötülüğe kötülükle karşılıkvermediği ve affedici özelliğinden bahsedilmişti.⁹⁵ Ancak “kendi çocuklarını tanıdığı gibi peygamberin tüm özelliklerini bilen”⁹⁶ Ehl-i Kitâb ile ilişkilerinin düzeyini Kur’ân belirlemiştir:

“Ey Rasûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla “inandık” diyen kimselerden ve Yahûdîlerden küfür içinde koşuşanlar(in hali) seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler ve sana gelmeyen (bazı) kimselere kulak verirler; kelimeleri yerlerini değiştirirler. “Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!” derler. Allah bir kimseyi şaşkınlığa (fitneye) düşürmek isterse, sen Allah'a karşı, onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik vardır ve ahirette onlara mahsus büyük bir azap vardır. Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah adil olanları sever. İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidiyorlar? Onlar inanmış kimseler değildir.”⁹⁷

“Kitap ehlinden öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, bunu sana (eksiksiz) iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen, tepesine dikilip durmadıkça onu sana iade etmez.”⁹⁸

Kur’ân-ı Kerîm de ayrıca Ehl-i Kitâb'tan Yahûdî ve Hıristiyanların hazırladığı yiyeceklerinden yenilebileceği, namuslu ve iffetli hanımlarla da evlenilebileceği ifade edilmektedir.⁹⁹ Peygamber efendimiz de Yahûdî Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye'yi (ö. 50/670) Hayber savaşından sonra esirler arasında iken onunla evlenmiştir. Hz. Ömer döneminde Safiyye bt. Huyey, Yahûdîlerce kutsal bir gün olan Cumartesi gününü sevdiği ve Yahûdîleri ziyarete gittiği onun cariyesi tarafından Hz. Ömer'e şikâyet edildi. Hz. Ömer, Safiyye annemize iddiaların aslını sormuş, bunun üzerine o “Allah, Cumartesi günü yerine Cuma gününü koyduktan sonra Cumartesiyi sevemem. Yahûdîlerle aramda bir akrabalık bağım var, bu yüzden de onları sıla-i rahim için ziyaret ediyorum.”cevabını verdi. Cariyesine neden böyle bir şikâyette bulunduğunu sorunca da O, şeytanın sebep olduğunu belirtince onu hürriyetine kavuşturup serbest bırakmıştır.¹⁰⁰ Ebû Sâ’lebe Cürsüm b. Nâşim el-Huşenî (ö. 75/694), Rasûlullah’a (s.a.s.):

‘Ey Allah'ın Rasûlü! Biz gittiğimiz yerde Yahûdi, Hıristiyan ve Mecûsi olan kişilerin yanına uğrayan göçebe bir kabileyiz, bu kişilerin kaplarını kullanmaktan başka da yolumuz yok tavsiyeniz nedir?’ dedim.

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/174; Buhârî, “Buyû’”, 50.

⁹⁶ el-Bakara 2/146; el-En’âm 6/20.

⁹⁷ el-Mâide 5/41-43.

⁹⁸ Âl-i İmrân, 3/75.

⁹⁹ el-Mâide 5/5.

¹⁰⁰ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstîâb fi ma’rifeti’l-ashâb*, (Beyrut: y.y., 1992), 4/1872; Ebû’l-Abbas Şihâbüddin Ahmed b. Hüseyin er-Remlî (İbn Raslân), *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, (Feyyûm: y.y., 2016), 18/91; Ebû’l-Fadl Ahmed b. Ali (İbn Hacer el-Askalânî), *el-İsâbe fi temyizi’s-sahâbe*, (Beyrut: y.y., 1415), 8/211.

Allah Rasûlü: “Eğer başka kap bulamazsanız bunları su ile yıkayın, sonra o kaplardan yiyin ve için!” buyurdu. Bir diğer rivâyetinde ise: ‘Ya Rasûlallah! (Bazen) Ehl-i kitaba ait ülkelerde yaşıyoruz ve onlar ise (bize haram olan) domuz eti yiyorlar, şarap da içiyorlar. Ehl-i kitabın kullandığı bu kap ve tencereleri kullanmamız doğru olur mu? Kullanmak durumunda kalırsak nasıl istifade edelim?’ Hz. Peygamber şu cevabı verdi: ”Şayet başka kap bulamazsanız onları yıkayın, sonra bu kapların içinde (yemek) pişirin ve ondan (su) için!”¹⁰¹

Allah Rasûlü, kendisini davet eden kim olursa olsun davetlerine icabet eder ve kullandığı kaplardan ev sahipleri ile beraber yemek yedi. Peygamber olması hasebiyle onlara İslâm’ı tebliğ görevini ifa etmek durumundaydı. Sosyal yönü itibarı ile güçlü olması gereken Allah Rasûlü, insanî ilişkileri önemser, her fikirden farklı insanla oturup konuşur ve birlikte yemek yedi. Enes b. Mâlik’ten (ö. 93/711) nakledildiğine göre, Yahûdîlerden biri Allah Rasûlü’nü (s.a.s.) arpa ekmeği ile kokusu farklılaşmış bir et yağı yemeğine davet etti, o da bu daveti kabul ederek yemeğe gitmişti.¹⁰²

Gayrimüslimlere iyi davranmayı teşvik eden hadisler İslâm ahlâkının evrensel insani değerlerini yansıtan önemli bir kaynağıdır. Komşuluk hakları, din ayrımı gözetmeksizin her birey için geçerlidir. Bu bağlamda, bir Müslüman’ın gayrimüslim komşusu hastalandığında onu ziyaret etmesi, geçmiş olsun dileklerinde bulunması, vefatında cenaze merasimine katılması, defin işlemleri sırasında destek olması ve taziyede bulunması İslâm ahlâkının komşuluk hukukunun bir gereğidir. Aynı şekilde, bir çocuğun doğumu, bir misafirin gelişi veya herhangi bir önemli olay, iyi dilek ve temennilerle kutlanmalıdır. Hz. Peygamber, komşuluk hukukuna dair bu prensipleri bizzat uygulamış; örneğin, hastalanan bir Yahûdî çocuğunu ziyaret ederek bu evrensel ilkeyi hayata geçirmiştir.¹⁰³ Bu hasta ziyaretleri Yahûdîlerin bir kısmının Müslüman olmasına vesile olmuştur. Abdullah b. Mes’ûd’dan (ö. 32/652) şu rivâyeti nakleder:

Allah, kulunu cennete koymak için (ona) peygamberini göndermişti. Hz. Peygamber ashabıyla birlikte bir havraya gitti ve orada Yahûdîlerle buluştu. Onlardan biri diğerlerine Tevrat’tan âyetler okuyordu. Okuyan kişi gelecek peygamberin özellikleri ile ilgili bölüme gelince onu durdurdular. Yanlarında da bir hasta vardı. Peygamberimiz neden okumayı durdurduklarını sordu. Hasta dedi ki: ‘Gelecek peygamberin vasfı ile ilgili bölüme geldiği için durdurdular.’ Sonra o hasta kişi emekleyerek geldi, Tevrât’ı aldı ve okumaya başladı, gelecek peygamberin ve ümmetinin özelliklerine gelince: ‘İşte bu âyetler, senin ve ümmetinin özellikleridir. Ben şahitlik ediyorum ki Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur ve sen de Allah’ın Peygamberisin’ diyerek vefat etti. Allah Rasûlü de beraberindeki ashaba: “Kardeşinizi (alın ve cenâze ile ilgili) görevinizi yerine getirin!” buyurdu.¹⁰⁴

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/193-195; Buhârî, “Zebâih”, 4; Müslim, “Sayd”, 8.

¹⁰² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/270, 133, 180, 208, 210-211, 232, 238, 252, 288, 289-290; Buhârî, “Buyû”, 14; “Rehn”, 1; “Meğâzî”, 29.

¹⁰³ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn, (Beirut: el-Mektebetü’l-asriyye, 1992), “Cenâiz”, 5.

¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/416, Bennâ senedinin ceyyid olduğunu belirtir. bk. Ahmed Abdurrahman b. Muhammed es-Sââtî (Bennâ), *Bülûğu’l-emânî min esrârî’l-Fethi’r-rabbânî*, (b.y.: Dâru ihyâi’t-türâsi’l-Arabî, 2. Baskı, ts.), 1/99. Heysemî, senedindeki Atâ b. es-Sâib’in ihtilât ettiğini söyler. bk. Nûruddîn b. Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid ve membe’u’l-fevâid*, (Beirut, y.y., 1986), 8/231.

Hz. Peygamber, çevredeki Arap kabilelerine ve komşu ülkelere İslâm'ı tebliğ etmek ve çeşitli diplomatik ilişkiler kurmak amacıyla elçiler ve mektuplar göndermiştir. Kısra, Kayser, Mukavkıs ve Necâşi gibi devlet başkanlarına hitaben yazılan mektuplar, tebliğ görevinin bir parçasıdır.¹⁰⁵ Elçilerini seçerken, Peygamberimiz onların güvenilir, ahlâklı, etkili iletişim yeteneğine sahip, güler yüzlü ve saygın bir kişiliğe sahip olmalarına özen göstermiştir.¹⁰⁶ Ayrıca, elçilerin fiziksel görünümünün de dikkat çekici olması tercih edilmiştir; örneğin, Hirakliyus'a gönderilen Dihye b. Halîfe el-Kelbî'nin (ö. 50/670) sahâbe arasında yakışıklılığıyla tanındığı bilinmektedir. Mukavkıs'a gönderilen elçi, Hâtıb b. Ebî Beltaa'dır.¹⁰⁷ Peygamber Efendimiz'in Mukavkıs'a (ö. 21/642) yazdığı mektup, İslâm'a davet içeriğiyle dikkat çekmektedir. Mektupta şu ifadeler yer verilmiştir:

“Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın kulu ve Peygamberi Muhammed'den, Kıptîlerin lideri Mukavkıs'a; Allah'ın selâmı, hidâyete erenlerin üzerine olsun! Seni İslâm'a davet ediyorum. Müslüman ol ki esenliğe kavuşasın. Müslüman olursan, Allah ecini iki kat verecektir. Eğer bu davetten yüz çevirirsen, Kıptîlerin günahı senin boynuna olacaktır. Ey Kitap Ehli! Bizimle sizin aranızda eşit bir söze gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'tan başka birbirimizi rab edinmeyelim.”¹⁰⁸

Mukavkıs, bu davete cevap olarak Hz. Peygamber'e hediyeler göndermiştir. Bu hediyeler arasında Mâriye bt. Şem'ûn el-Kıbtıyye (ö. 16/637) ve kız kardeşi Sîrin bt. Şem'ûn da bulunmaktaydı. Mâriye, Hz. Peygamber'in eşlerinden biri olmuş ve ondan Hz. İbrahim dünyaya gelmiştir. Sîrin ise, Peygamberimiz tarafından şair Hassân b. Sâbit (ö. 60/680) ile evlendirilmiş ve bu evlilikten Abdurrahman isimli bir oğulları olmuştur.¹⁰⁹ Bu gibi örnekler, Hz. Peygamber'in gayrimüslimlerle olan ilişkilerinde diplomasi, hoşgörü ve insan onuruna saygıyı esas aldığı göstermektedir. İslâm'ın evrensel mesajını ulaştırma yolunda izlediği bu yöntemler, Müslümanların farklı inanç gruplarıyla olan ilişkilerinde de rehber niteliğindedir.

Peygamberimiz efendimiz Yahûdî cenazelerine de saygı göstermek için ayağa kalkardı. Bir keresinde cenaze geçerken hürmeten ayağa kalktı, kendisine o kişinin bir Yahûdî olduğu ifade edilince “o da bir can değil mi?” diyerek karşılık vermiştir.¹¹⁰ Cenaze ister Müslüman, ister Yahûdî, isterse Hıristiyan olsun mutlaka ayağa kalkılması gerektiğini, cenazeye eşlik eden meleklerin olduğunu ifade etmiştir.¹¹¹

¹⁰⁵ Müslim, “Cihâd”, 75.

¹⁰⁶ Buhârî, “Âhâd”, 1; Müslim, “Fezâilü's-sahâbe”, 53-55. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın (r.a.) “ümmetin emîni” olduğunu ve diğer bazı sahâbenin özelliklerini kısaca ifade eden hadisler için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/184, 281; Tirmizî, “Menâkıb”, 32.

¹⁰⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 4/12, 24/306; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Mahmûd et-Tahhân, 10 cilt, Riyad, 1985, 7/213; Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/339.

¹⁰⁸ Âl-i İmrân 3/64.

¹⁰⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 4/12; 24/306; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-evsat*, 7/213; Hâkim, *el-Müstedrek*, 4/41.

¹¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Müsned*, 1/61, (No. 54).

¹¹¹ Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî, (Mısır, Dâru Hecer, 1419/1999), 1/136, 426, (No. 157, 530).

Müslüman olmayan millet ve devletlerle ticarî ilişkilerin olması kaçınılmazdır. Asr-ı saadet devrinde ticarî faaliyetler sürekli devam etmiştir. Rasûlullah (s.a.s.), vefatından hemen öncesinde zırhını aile fertlerinin gıdasını temin edebilmek için bir Yahûdî'ye rehin olarak verdiği rivâyet edilmiştir.¹¹² Günümüzde bazı Yahudiler bir toplumu ortadan kaldırmak, katliam yapmak ve yayılcı politikalarla arazilerine, evlerine, mal ve mülklerine el koymak gibi zalimane bir tavır içindedirler. Bu durumda onların mallarını boykot edip ticari ablukaya alarak bir takım caydırıcı tedbirlere başvurmak her Müslüman'ın hatta her vicdan sahibi insanın ana görevlerinden biridir. Bu anlamda hılfu'l-fudul benzeri uluslararası gönüllü kuruluşlar devreye girmeli ve zalimlerin karşısında durmalıdır.

4.3. Hıristiyanlarla İlişkiler

Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki ilk görüşme nübüvvetinin beşinci yılında Ca'fer b. Ebî Tâlib (ö. 8/629) başkanlığında bir grup Müslüman'ın ilk hicreti ile Habeşistan'da gerçekleşti.¹¹³ Habeşistan Hıristiyanları ile güzel ilişkiler geliştirildi. Habeş Necâşi'si Ashame b. Ebcer'in (ö. 9/630) Müslüman oldu. "O, Meryem oğlu İsa'nın müjdelediği peygamberdir. Onun peygamberliğini kabul ediyorum. Şu yönetim vazifem olmasaydı gider, onun ayakkabılarını taşırdım," dedi.¹¹⁴ Devlet başkanlarının birbirleri için yaptıkları iltifatlar örnek alınması gereken uygulamalar arasında zikredilebilir.¹¹⁵ Necâşi Ashame vefat ettiğinde Medine'de cemaatle gıyâbi cenaze namazı kılınmıştır.¹¹⁶

Hıristiyanlarla diğer bir karşılaşma, Negrân heyeti ile oldu. Arabistan'ın güneyinde Yemen bölgesinde en çok Hıristiyan nüfusa sahip Negrân, ticaret kervanlarının yolu üzerinde bulunan bölgedir. Arapların içinde Tağlib oğulları ile birlikte iki şerli kabile olarak tanıttığı Negrânlılar,¹¹⁷ Yahûdî bir kralın yönetiminde yaşıyorlardı. Ashâb-ı Uhdûd olarak bilinen Hıristiyanları ateş dolu büyük hendeklere attırarak yaktırdı. Hz. Peygamber bu Hıristiyanlara bir mektup göndermiştir:

"Muhammed'den Negrân papazlarına: İbrahim, İshak ve Yakub'un Rabbi Allah'ın adıyla! Ben sizi yaratıklara tapmaktan, Allah'ın kulluk ve ibadetine davet ediyorum ve sizi yaratıklarla yapılmış olan ittifak anlaşmalarının ötesinde, Allah ile ittifaka çağırıyorum. Bu duruma göre şayet reddedecek olursanız, cizye gelir; şayet cizyeyi de reddedecek olursanız, size harp açarım. Ve's-selâm." Mektubu teslim alan Negrânlılar, kalabalık bir heyeti, Hz. Peygamber'e gönderdiler. Heyet çok değerli hediyelerle Medine'ye geldiler. İkinci namazını bitiren Hz. Peygamber ve ashâbı onların

¹¹² Buhârî, "Cihâd", 89; Tirmizî, "Buyû", 7.

¹¹³ Buhârî, "Humus", 15.

¹¹⁴ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 62.

¹¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/229; 6/119; Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/537, (No. 2169); Ebû Dâvûd, "Libâs", 9; "Hâtem", 8; "Nikâh", 20, 29; "Tahâret", 50; Tirmizî, "Edeb", 55; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebîr*, 4/238, (No. 7559).

¹¹⁶ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî, *el-Muvatta'*, nşr. Abdüvehhâb Abdüllatif (Kahire: y.y., 1382/1962), "Cenâiz", 14; Buhârî, "Cenâiz", 4; Müslim, "Cenâiz", 62.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/386.

mescidde kendi dinlerine göre doğuya yönelerek ibadet etme talebi ile karşılaştılar. Peygamberimiz onları ibadetleri ile baş başa bıraktı.¹¹⁸

İbn Abbâs'ın (ö. 68/687) nakline göre Rasûlullah (s.a.s.) Necrânîlularla her yıl cizye alma ve Yemen'de muhtemel Müslümanlara yönelik bir saldırıda savaş araç gerecini emanet vermeleri gibi maddelerden oluşan antlaşma yaptı. Necrânîlular anlaşma maddeleri arasında kullanmamaları gereken faizle iştiğal ettiler.¹¹⁹ Peygamberimiz Ebû Ubeyde b. el-Cerrah'ın (ö. 18/639) elinden tutarak “*ümme'tin emini'dir*” diye nitelendirerek onlara elçi gönderdi.¹²⁰

Günümüzde Hristiyanlar, dünya nüfusunun en büyük dini grubunu oluşturmaktadır. Tarihsel ve kültürel bağlar göz önüne alındığında, sevgi, muhabbet ve değer paylaşımı açısından Müslümanlara en yakın¹²¹ topluluklardan biri olarak kabul edilirler. Bu bağlamda, İslâm'ın evrensel mesajını ulaştırma gayesiyle Hristiyan kitlelere yönelik davet mektupları göndermek ve bu vazifesini yerine getirecek güvenilir, ahlâki değerlere sahip, iletişim yeteneği güçlü davetçileri seçmek, İslâm'ın yeryüzünde daha geniş bir şekilde tanınması ve benimsenmesi adına etkili bir yöntem olacaktır.

Tarih boyunca Hz. Peygamber'in uyguladığı diplomatik davet yöntemleri, çağdaş İslâm davet çalışmalarına örnek teşkil etmektedir. Efendimiz, Kisra, Kayser, Mukavkis ve Necâşi gibi liderlere gönderdiği davet mektuplarıyla hem dini hem de insani bir iletişim dili kullanmış, hoşgörülü ve hikmet dolu bir üslup benimsemiştir. Benzer şekilde, günümüzde de Hristiyan topluluklara yönelik davet çalışmalarında, ortak değerler, dinler arası diyalog ve karşılıklı saygı çerçevesinde bir yaklaşım benimsemek, etkili bir strateji olacaktır. Bu süreçte, davetçi olarak görevlendirilecek kişilerin, Hz. Peygamber'in elçilerinden ilham alarak, güvenilirlik, ahlâki olgunluk, iletişim becerileri, hoşgörü ve temsil yeteneği gibi özelliklere sahip olmaları gerekir. Bu nitelikler, hem İslâm'ın mesajını doğru bir şekilde aktarmayı hem de davet edilen kesimle sağlıklı bir ilişki kurulmasını sağlayacaktır. Netice olarak, Hristiyan dünyasına yönelik hikmetli ve nazik bir üslupla gerçekleştirilecek davet çalışmaları, İslâm'ın evrensel barış, adalet ve sevgi mesajının daha geniş kitlelere ulaşmasında önemli bir adım olacaktır. Bu çabalar, insanların İslâm'ı tanımalarını, önyargılarından sıyrılmasını ve evrensel hakikati arama yolculuğunda İslâm ile tanışmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.4. Münafıklarla İlişkiler

Rahmet peygamberinin, kendilerini yalandan Müslüman olarak tanıtan¹²² ve her türlü fitne ve fesattan geri durmayan Münafıklarla ilişkisi de çok dikkat çekicidir. Kur'ân'da bu ilişki kısaca şu şekilde ifade edilmiştir:

¹¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/52-57; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm*, (b.y.: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 2003), 356.

¹¹⁹ Ebû Dâvûd, “Harâc”, 2; Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Absî el-Kûfî (İbn Ebî Şeybe), *el-Kitâbü'l-Musanneffî'l-ehâdîs ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, (Riyad: Meketebetü'r-Rüşd, 1409), 7/426.

¹²⁰ Buhârî, “Fezâilü's-sahâbe”, 21.

¹²¹ el-Mâide 5/82.

¹²² el-Münâfikûn 63/1.

“Onlara: Allah'ın indirdiğine (Kitab'a) ve Rasul'e gelin (onlara başvuralım), denildiği zaman, münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felaket gelince hemen, biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik, diye yemin ederek sana nasıl gelirler! Onlar Allah'ın, kalplerindeki bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle. Biz her peygamberi -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Rasul de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.”¹²³ “Başüstüne” derler, ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan; sana vekil olarak Allah yeter.”¹²⁴

Münafıklar Medine’de huzursuzluk meydana getirebilmek amacıyla entrikalar kurmuş, Müslümanların moral güçlerini zayıflatmak için gayret etmiş, savaflara katılmamak suretiyle Mü’minlerin cihad heyecanını köreltmeye gayret etmiş, kurdukları Dırar mescidi ile nifak tohumları ile fitne ve fesat fideleri yetiştirmişlerdir. Ayrıca Hz. Âişe’ye iftira atma cesaretini de gösterebilmişlerdi.¹²⁵ Müslüman gözükmekle birlikte ömrünün sonuna kadar Mekkeli Müşrik ve Medine Yahûdileri ile işbirliği içinde olduğu için Münafıkların reisi olarak bilinen bu münafığın cenaze namazını Rasûlullah (s.a.s.) kıldırarak istedi, ancak Hz. Ömer bir münafığın namazını kıldırmasına karşı çıkma durumunda kalmıştır. Buna rağmen cenaze namazını kıldırarak¹²⁶ Hz. Peygamber, daha sonra bu konuda Allah tarafından:“(Ey Peygamber!) Onlardan ölen hiçbirisinin asla namazını kılma ve kabri başında durma...”¹²⁷ âyeti ile ikaz edilmiş, böylece Hz. Ömer’in haklı olduğu bizzat Allah tarafından tescil edilmiştir. Efendimiz onun için af diledi. Allah (c.c.), “Sen onların bağışlanmasını ister dile ister dileme. Şayet yetmiş defa onlar için bağışlanma dileğinde bulunsan da yine onları Allah bağışlamayacaktır. Onlar Allah'ı ve Peygamber'ini inkâr etmişlerdir,”¹²⁸ buyurdu. Bütün Münafıkları bildiği halde bunu bir sır olarak saklayan Allah Rasûlü onların hile ve tuzaklarını bozmuş ve onlarla iyi geçinmek için gayret göstermiştir. Bunun en güzel örneği baş münafık Abdullah b. Übey b. Selûl (ö. 9/631) ile ilişkilerinde görmekteyiz.

Sonuç ve Öneriler

Farklı inanç ve yaşam tarzlarına sahip bireylerle sağlıklı ilişkiler kurmak, toplumun barış ve uyum içinde yaşamasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Hak ve hukuk gözetildiğinde, bireyler kendilerini değerli hissetmekte ve aralarındaki ilişkiler daha samimi hale gelmektedir. Bu tür ilişkiler, toplumda dayanışmanın artmasına olanak tanımakta ve hem bireysel hem de toplumsal gelişime katkı sağlamaktadır.

Hz. Peygamber'in “Gerçek mümin, diğer insanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir” hadisi Müslümanlar'ın irtibat ve iletişim kurduğu kişilere karşigüven veren, emniyet

¹²³ en-Nisâ 4/61-64.

¹²⁴ en-Nisâ 4/81.

¹²⁵ en-Nûr 24/11-12.

¹²⁶ İbn Hibbân, *es-Sahih*, 7/449, (No. 3176).

¹²⁷ et-Tevbe 9/84.

¹²⁸ et-Tevbe 9/80. Ayrıca bk. el-Münâfikûn 63/6.

ve huzur veren bir vafa sahip olmalarını teşvik etmektedir. Bütün peygamberler her şeyden önce tebliğ hizmetinin karşılığını Allah'tan beklemediklerini, kendilerinden bir ücret istemediklerini ve davalarında samimi olduklarını söyleyerek onlara güven vermişlerdir. Allah Rasûlü de daha peygamber olmadan önce Muhammedü'l-emin (güvenilir Muhammed) olarak tanınmış ve hayatı boyunca ilişki kurduğu tüm kesimlere samimi, kararlı ve güven veren bir üslupla yaklaşmıştır. Eline, diline, beline sahip çıkma prensibi de bu kültürel mirasın bir eseridir.

Peygamberimiz hangi inanç ve dinden olursa olsun insanlara insanca muamele etmiş, kendisine ve İslâm toplumuna zarar vermediği sürece onlarla iyi ilişkiler içinde olmuştur. Savaşta bile ibadetiyle meşgul insanları, kadın, çocuk ve yaşlılara saldırılmamasını öğütlemiştir.

Hz. Peygamber'in sünnetiyle ruhunu bezeyen ve Anadolu'da gönüller fetheden Yunus'un "Yaratılanı severiz Yaratan'dan ötürü" beyitleri sevgi toplumunun temelini oluşturacak insana verilen değer boyutlarını göstermiştir. Yine mesajını tüm insanlara ulaştıran ve asırlardır hayırla yâd edilen Mevlânâ Celaleddin er-Rûmî'nin de dergâhının umutsuzluk ve ümitsizlik dergâhı olmadığını vurgulaması, yetmiş iki millete kucak açması İslâm'ın insana verdiği değeri ifade etmesi açısından manidardır. Kâbe'den daha kıymetli görülen insan kalbinin kırılmaması bu kültürün en güzel armağanıdır.

İnsana, onurunu kırmadan insanca muamele etmek, selâmlaşmak, güven vermek, tebessüm etmek, tatlı dil ve üslupla konuşmak, hastalandığında ziyaret etmek, ikramlarda bulunmak, hediyeleşmek, vefat ettiğinde cenazesine eşlik etmek insani vazifeler arasında sayılabilir. Hz. Âdem'in evlatları kardeşlik hak ve hukukunu yerine getirmek adına hılfu'l-fudul benzeri birliktelikler sağlamalı, zalimlerin karşısında, mazlumların da yanında yer alabilmelidirler. Dünyada kardeşliğin, barışın tesisi için, herkes üzerine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirmelidir.

Kaynakça / References

- Abdullâh b. Mübârek, et-Türkî el-Mervezî. *el-Müsned*, thk. Subhî el-Bedrî. Riyad. y.y., 1407.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnavud. 50 cilt. Beyrut: Müessesü'r-Risâle, 1416/1996.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. çev. ve thk. Rifat Oral – Süleyman Sarı. Konya: Ensar Yayıncılık, 2003.
- Algül, Hüseyin. *İslâm Târîhi*. 4 cilt. İstanbul: Gonca Yayınevi, 1986.
- Bennâ, Ahmed Abdurrahman b. Muhammed es-Sââtî. *Bülûğu'l-emânî min esrâri'l-Fethi'r-rabbânî*. 24 cilt. b.y.: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 2. Baskı, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin. *Kitâbü's-Süneni'l-kebîr*. 10 cilt. Beyrut: y.y., ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şâhih*. thk. Muhammed Nâsır. 9 cilt. Riyad: Dâru Turuki'n-necât, 1422.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Edebü'l-müfred*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrut: y.y., 3.baskı, 1989.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddîn. 4 cilt. (Beyrut: el-Mektebetü'l-ariyye, 1992
- Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd. *el-Müsned*. thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî. 4 cilt. Mısır: Dâru Hecer, 1419/1999.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*. 4 cilt. Beyrut: y.y., 1990.
- Heysemî, Nûruddîn b. Ali b. Ebî Bekr. *Mecma'u'z-zevâid ve membe'u'l-fevâid*. 10 cilt, Beyrut: y.y., 1986.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullâh b. ez-Zübeyr b. İsâ el-Kuraşî el-Esedî el-Mekkî. *el-Müsned*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. 2 cilt. Beyrut: y.y., ts.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemerî el-Kurtubî. *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*. 4 cilt, Beyrut. y.y., 1992.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Absî el-Kûfî. *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. thk. Kemâl Yusuf el-Hût. 7 cilt. Riyad: Meketebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Absî el-Kûfî. *el-Müsned*. 2 cilt. Riyad: y.y., 1997.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî. *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. 8 cilt. Beyrut: y.y., 1415.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî. *es-Sahîh*. thk. Şuayb el-Arnâvût. 18 cilt, Beyrut. y.y., 1988.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik el-Mısrî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ. 4 cilt. Beyrut: y.y., 2006
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer ed-Dımaşkî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 14 cilt. b.y.: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1988.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *es-Sünen*. 2 cilt. Riyad: y.y., 1981.
- İbn Raslân, Şihâbüddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Hüseyin er-Remlî. *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*. 20 cilt. Feyyûm: y.y., 2016.
- İbn Râhûye, İshâk b. İbrâhîm el-Mervezî. *el-Müsned*. thk. Abdulğafûr b. Abdülhak el-Belûşî. 5 cilt. Medine: y.y., 1991.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer en-Nümeyrî el-Basrî. *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*. thk. Fehîm Muhammed Şeltût. 4 cilt, b.y.: y.y., 1399.
- İbn Vehb, Ebû Muhammed Abdullâh el-Mısrî. *el-Câmi'*. b.y.: Dâru'l-vefâ. 2005.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvatta'*. nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf. Kahire: y.y., 1382/1962.

- Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme. *Müsnedü's-şihâb*. 2 cilt, Beyrut, y.y., 1986.
- Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve el-Basrî es-San'ânî. *el-Câmi'* (Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* içinde). nşr. Habîbürrahmân el-A'zamî. Beyrut: y.y., 1403/1983.
- Mevlânâ, Celâlüddîn er-Rûmî. *Mesnevî*. trc. Derya Örs – Hicabi Kırlangıç. 6 cilt. Konya. Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2022.
- Muhammed Hamîdullah. *el-Vesâiku's-siyâsiyye*. Beyrut, y.y., 1983.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Suyûtî. Celâlüddin Abdurrahman b. Ebû Bekr. *ed-Dürrü'l-mensûr*. 8 cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali es-San'ânî. *Fethu'l-kadîr*. 6 cilt, Beyrut-Dımaşk: y.y., 1414.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi, 25 cilt. Kahire: *el-Mektebü'l-İslâmî*, 1405/1984.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Târik b. İvazilleh -Abdülmuhsin el-Huseynî, 10 cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. thk. Beşşâr Avvâd, 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1998.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Târîhu'l-İslâm*. 15 cilt, b.y.: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 2003.

Orijinallik Beyanı / Declaration of Authenticity

Bu makale, İntihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. /

This article has been scanned by İntihal.net. No plagiarism detected.

Akademik Etik Beyanı / Academic Ethics Statement

“Hak, Hukuk ve Toplumsal Barış: Hz. Peygamber’in Farklı İnanç Gruplarıyla Münasebetleri” başlıklı makale bilimsel araştırma tekniklerine ve akademik etik ilkelerine uyularak hazırlanmış, veriler üzerinde herhangi bir tahrifat veya çarpıtma yapılmamış, başka bir araştırmadan kısmen veya tamamen intihal edilmemiş, yayınlanması amacıyla başka bir yayının organına gönderilmemiştir. /

The article titled “Rights, Law, and Social Peace: The Prophet Muhammad’s Relations with Different Religious Groups” has been prepared in accordance with scientific research methods and academic ethical principles. No distortion or manipulation has been made on the data, it has not been plagiarized, either partially or entirely, from any other research, and it has not been submitted to any other publication outlet for publication purposes.

Etik Kurul Beyanı / Ethics Committee Declaration

“Hak, Hukuk ve Toplumsal Barış: Hz. Peygamber’in Farklı İnanç Gruplarıyla Münasebetleri” başlıklı makale bilimsel araştırma teknikleri ve akademik etik ilkelerine uyularak hazırlanmış, veriler üzerinde herhangi bir tahrifat veya çarpıtma yapılmamış, başka bir araştırmadan kısmen veya tamamen intihal edilmemiş, yayınlanması amacıyla başka bir yayının organına gönderilmemiştir. /

The article titled “Rights, Law, and Social Peace: The Prophet Muhammad’s Relations with Different Religious Groups” has been prepared in accordance with scientific research techniques and academic ethics principles, no falsification or distortion has been made on the data, no partial or complete plagiarism has been made from another research, and it has not been sent to another publication organ for publication.

Çatışma Beyanı / Conflict Statement

“Hak, Hukuk ve Toplumsal Barış: Hz. Peygamber’in Farklı İnanç Gruplarıyla Münasebetleri” başlıklı başlıklı makalenin diğer kişi veya kurumlarla herhangi bir çıkar çatışması ihtimali söz konusu değildir. /

The article titled “Rights, Law, and Social Peace: The Prophet Muhammad’s Relations with Different Religious Groups” has no potential conflict of interest with other individuals or institutions.

İthaf /Dedication

Bu çalışma, İsrail’in Gazze’deki üniversitelere, okullara, hastanelere, mülteci kamplarına, evlere, camilere ve kiliselere düzenlediği vahşi, barbar, insanlık ve hukuk dışı saldırıları nedeniyle hayatını kaybeden bilim insanları, öğrenciler, sağlık çalışanları, din adamları, gazeteciler, bebekler, çocuklar ve masum sivillere ithaf edilmiştir. İsrail’in iki milyondan fazla Gazzeliyi evlerinden ve topraklarından sürgün etmek istemesi insanlık dışıdır. İsrail’in uluslararası hukuka, insan hak ve hürriyetlerine aykırılık içeren tüm işgal ve saldırıları suçtur ve bu nedenle yargılanması gerekmektedir. /

This article is dedicated to the scientists, students, health workers, religious officials, journalists, babies, children and innocent civilians who lost their lives as a result of Israel’s brutal, barbaric, inhumane and illegal attacks on universities, schools, hospitals, refugee camps, homes, mosques and churches in Gaza. Israel’s attempt to expel more than two million Gazans from their homes and lands is inhumane. All

Israeli occupations and attacks that violate international law, human rights and freedoms are crimes and therefore Israel must be prosecuted.

Yazarlık Katkısı / Authorship Contribution

Çalışma tek yazarlı olarak yürütülmüştür. /

The study was conducted with an author.
